

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԻՆՆԵՒՆԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԵՆԹՅՈՒՆ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 1859

ԹԻՒ 590

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 6 ՓԵՐՎԱՐԻ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ի՜նչ երեւմանց, տակաւին երկար ժամանակ պատերազմի կամ խաղաղութեան խնդիրը պիտի յուզուի Ներսիսյան օրագրութեանց էջերուն մէջ և անոր վրայօք մանրամասն բացատրութիւններ և հիմնաւոր կամ անհիմն վաստակներ թիւններ պիտի լսեմք և պիտի կարդամք :

Թէպէտեւ ընդհանրապէս մեծ յոյս կայ Ներսիսյան օրագրութեան անփնտռմամբ, թէպէտեւ բոլոր տէրութիւնները գրեթէ պաշտօնական կերպիւ կը յայտնեն թէ ամեն ճշտութեամբ պիտի աշխատին դաշնագրութիւնները հաստատուն պահելու, որոց վրայ հիմնեալ աշխարհիս խաղաղութիւնը, բայց և այնպէս իրօք կրտսնեմք թէ այս պատերազմի ձայները քիչ քիչ տար հասարակութեան օգտիցը, և տէրութեանց ծաքիները կրկնապատկեալ են ի պատճառս զինուորական պատրաստութեանց, զորս ամեն տէրութիւնները կրնեն որպէս թէ թշնամութեան գործքերը խիստ մօտաւոր եղած ըլլային :

Իայց այս պատրաստութիւնները ամենեւին պատերազմ չեն գուշակեր առայժմ. այլ ընդհանրապէս խաղաղութիւնը հաստատուն պահելու ապացոյցներ են : «Ի՞նչ զխաղաղութիւն կամիս, պատրաստ լեր ի պատերազմ», Si vis pace para bellum, այս սկզբունքը այսօրուան օրս ընդունուած է Ներսիսյան մեծ տէրութիւններէն, և նոյն սկզբունքը համեմատ պատերազմական պատրաստութիւններ կը ըլլան և պիտի շարունակուին ըլլալու : Իայց կը լրջնեմք, այս պատրաստութիւնները պատերազմի սպառնալիք մը չեն. այլ մէկ բան կը նշանակեն շատ հաստատութեամբ այսինքն թէ տէրութիւնները իրարու վրայ կառաւարդ վստահութիւն չունին և Ներսիսյան քաղաքական ապագան բոլորովին աղատ չէ ծանր գոյնաւորութիւններէ և շփոթութիւններէ, և չիսաւորապէս ի մասին խաղաղական խնդիրն :

Այս, իտալական խնդիրը քանի որ, որոշեալ և լուծեալ չէ և լուծարանան Վենետիկի թաղաւորութեան բնակիչները մեծ հակակրօնութիւն

և տալիս թիւն կը ցուցնեն աւստրիական տիրապետութեանը դէմ, որչափ ժամանակ որ սրբազան Պապը իւր ժողովոյնց այսինքն Հռոմի տէրութեան բնակչաց համակրութիւնը և սէրը ձեռք պիտի չկրնայ բերել և կարօտ պիտի ըլլայ Ներսիսյան և Վաղարշի զօրաց պաշտպանութեանը որպէսզի իւր աշխարհական իշխանութիւնը հաստատուն պահէ, որչափ ժամանակ որ իրաց այս անկանոն վիճակը պիտի տևէ, և իտալական Նիգղոյի մանաւանդ Վաղարշի համակրութիւնները պիտի վայելէ, և քանի որ Սարտենիոյ սահմանագրական աղատ կառավարութիւնը պիտի չգա դարի բարձր իտալիոյ բնակչաց հայրենասիրական եռանդը և ազգայնութեան սիրոյ հուրը բորբոքելու, վերջապէս քանի որ, կրնեմք, օրինաւոր կարգադրութիւն մը չըլլայ իտալիոյ մէջ, այսինքն իտալական կոչուած խնդիրը չորոշուի, Ներսիսյան խաղաղութիւնը, ըստ մեր կարծեաց, ժամանակ առ ժամանակ վտանգի մէջ պիտի գտնուի, և վստահութիւնը գոյնաւոր կարող պիտի ըլլայ հասարակութեան մօտաց մէջ հաստատուելու :

Կերևի թէ Ներսիսյան կառավարութիւններն ևս այս կարծիքը ունին և այս ճշմարտութիւնը շատ աղէկ իմացեր են. ըստորոք քանի մը մեծ այլաբ. օրագրութեանց մէջ կը խորհուրդ տան թէ Նիգղոյ և Վաղարշի դաշնաց մէջ խօսք և առաջարկութիւններ կը ըլլան և քաղաքական խորհրդ. գաղցրութիւն այսինքն գետնական ժողով մը կազմադրելու Պրանքօրդի մէջ, որպէսզի նոյն ժողովը բարեկամօրէն և արդարութեամբ որոշէ իտալական ամենագոյնի խնդիրը, առանց մեծ փնտս պատճառելու Ներսիսյան օգտիցը :

Փարիզի ժողովուրդը Տէպա օրագիրը ուշադրութեան արժանի երկար յօդուածը մը կը հրատարակէ Ներսիսյան այժմեան քաղաքական կացութեանը վրայօք : Ահաւասիկ այս յօդուածոյն սկզբնական խօսքերը :

«Իրարմոտեմք բարեմաղթութիւններ ընելու վասն խաղաղութեան, կը շարունակեմք յուսալու թէ Ներսիսյան օր սովորած է արուեստից

և վաճառականութեան արդիւնաւոր բարեյայտը զութեանը, պիտի չուզէ պատերազմին յարեալ հեղ և անպտուղ թուականը մտնելու : Այսու ամենայնիւ չեմք կրնար ինքզինքնիս խաբել ի մասին ծանր գոյնաւորութեանց և շփոթութեանց որոց մէջ կը գտնուի Ներսիսյան այժմեան վիճակը : Չեմք կրնար ուրանալ նաև թէ այս շփոթութեանց մէջ Վաղարշի պատրաստութիւններ ունի կատարելու, թէ իրեն կը վերաբերի, օրինակի համար, Ներսիսյան մէջ յուզուած այժմեան խնդիրներուն վախճան մը տալ և պաշտպանել նոյն վախճանը : Բանզի չկրնար և պէտք չէ երեսի վրայ թողուլ այն բաները զորս կես դարէ ի վեր կը պաշտպանէ : Սակայն կը խորհուրդ տամք ըսելու թէ եղած գոյնաւորութիւնները և շփոթութիւնները տակաւին այն ստորձան հասած չեն որ դեպքական բանախօսութեանց շրջանակէն դուրս ելլեն : Անտարակոյս այս շփոթութիւնները խիստ ծանր են. ի վերայ այս ամենայնի մեր օրերը, դեպքական բանախօսութեամբ, ասոնց չափ ծանր շփոթութիւններ կարգադրեցան, ուստի յուսամք թէ Ներսիսյան պատերազմի օգնութեանը գիմելին յառաջ, պիտի աղատուի գետնական միջնորդութեան խոհեմութեամբ :

«Փարիզի խորհրդակցութեանը մէջ, ի 2-14 ապրիլի 1856 Վերընտըն կամը, յանուն Նիգղոյ կառաւարկէր որոշելու թէ ի գիւղաւորի որ երկու կամ շատ տէրութեանց մէջ տարաձայնութիւն մը պատահելու ըլլայ, «այս տէրութիւնները» պատերազմ հրատարակեն յառաջ, բաւրեկամ կառավարութեան մը միջնորդութեանը գիմեն», և կը կարծէր թէ «այս բարենպաստ կը կարգադրութիւնը կրնար արգելուլ թշնամութեան գործքերը, որոնք շատ անգամ կը պատահին վաճառի միջոց կարելի չէ բացատրութիւններ տալ իրարու և համաձայնիլ» : Վաղարշի կամը, յանուն Վաղարշի, կը հաստատէր զվեհ հանձնական առաջարկութիւնը Վերընտըն կամին, և Ռուսիան, Ռուսիան ու Սարտենիան համաձայն էին Վաղարշի և Նիգղոյ լիազօր դեսպանացը : Սակայն Ներսիսյան, և այս բանը նշալ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Թշնամութեան մէջ պէտք է յաստատուի :

(Հարաւորութիւն և վերջ : (1)

Պ. ՏՄԼԵՐԻՍԵՐԻ, որնոր կը գիտէր անոր բոլոր շարժումները, հեղինակութեամբ մը ըսաւ :

Ի՜նչ կը փնտռես գրպանիդ մէջ :

Տըրքերը ուրիշ կարմիր ցաւ, ու շուտով մը գրպանէն քթախոտին տուփը հանեց, որուն վրայ իւր մօր մանրանկար պատկերը կար :

Ի՜նչ, ուրեմն խաղաղութեամբ ստակ պիտի չհանեն : Կարծեցի թէ վերջապէս համոզուեցար քանի մը ոսկի ի վտանգ գնելու ու խաղաղութեամբ :

Տըրքերը կրնար պէտք եղածը պատասխանել, բայց ուսերը շարժելով լուրջ նախապաշար համարեց ու տուփը բացաւ. բայց պարօնին անսովորութեանը վրայ չափազանց սիրտը կը ընդհանար :

Սիրելի տալիս, որովհետեւ բազմից վրայ վստահութիւն չունիս, ալ մէկդի ձգեմք այս խնդիրը, և շնորհք ըրէ քաջ մը քթախոտ տուր ինծի, ըսաւ Վերմանային, ձեռքը տուփին երկնցընելով : Վաղարշի թէ և ի սկզբան տալու չիսաւորութիւն ունէր, սակայն յանկարծ տուփը

(1) Տես լրագր. 588 և 589 թիւերը :

գոցեց ու գրպանը գրաւ առանց թող տալու անոր որ աւելու :

Ի՜նչ կը նշանակէ այդ, հարցուց Վերմանային զարմանքով մը, որ ձեռքը տակաւին երկնցուցած կը պոկուէր :

Ներքէն, պարօն, պատասխանեց ծանրութեամբ Տըրքերը ուրիշ սեպուհը, ամեն մարդ ըստ ինքեան սեպուհական կանոններ ունի, քուկիներդ կարգելուն քեզի որ բան մը չտաս ուրիշ խաղաղութեամբ : Իմին կանոններս ալ նոյնը կը պատուիրեն ինծի ըստ յարմարութեան պարագայից : Պարօն, կատակ է ըրածդ ըսաւ Վերմանային : Բաւ լիցի :

Բաւ մը քթախոտ տալ չէս ուղեր :

Չէ կրկնեց աստիտը :

Ուրեմն գնէլ պէտք է քեզմէ :

Ի՞նչ կրնար :

Պարօն ՏՄԼԵՐԻՍԵՐԻ քրքիջ բառնալով սրտաց ահա հետքերը դէպք մը : Բանի է գինը հարցուց : Ոսկի մը :

Ոսկի մը ըրի, բայց կաշառաւորի է այդ :

Կրկնապէս պարօն, սակարկութիւն մըն է ըրածս, ըսաւ աստիտը :

Իայց քաջ մը քթախոտի մը համար :

Նիւթին ինչ կամ որչափ ըլլաւ ինչ կը նշանակէ գոյն, ապրանքի մը գինը միայն իւր տեսակէն

կամ որչափութեանէն կախեալ չէ, հապա նաև ժամանակին պարագաներէն ալ. և թէ կուզես հարցուր ինչպիսիք թիւն ընող անձանց, ու այն ատեն իրաւունք կուտաս ինծի, միթէ տեսնուած չէ մի որ պաշարման ժամանակ մուկերը իրենց ծանրութեամբը ոսկիով ծախուած ըլլան, կամ թէ Սահարայի անապատներուն մէջ մնորեալ ճանապարհորդ մը դաւաթ մը ջուրի համար միթէ մարդարիտ մը չիտար :

Ուրեմն, պարօն, դուք կը կարծես թէ ես ալ հիմա այդպիսի գրութեան մը մէջն եմ հարցուց Վերմանային :

Գրեթէ, յարգւոյ պարօն, որովհետեւ հիմա գիշտեցի տակաւին որ տուփը կնիտուէր, և թէ խաղաղութեամբ անհաւատ փնտռել կամ ուղեւորութեամբ ժամանակ չունիս. ուստի այս վայրկեան մէջ քիթդ ինձմէ կախուած ունի, և մի կարծեմ որ այսպիսի պարեպատեհ առիթ մը չարի գործածել կուզեմ. քաւ լիցի : Գիտաւորութիւն միայն ոսկի մը աւելուլ է քեզմէ :

Ի՜նչ պէն հետքերը թեանը համար հաճուի թեամբ կուտամ ըսաւ ՏՄԼԵՐԻՍԵՐԻ : Աստիտը խօսի տուփը երկնցուց անոր :

Սակայն մէկ քաջի սակարկութիւն ըրի ըսաւ ՏՄԼԵՐԻՍԵՐԻ մատերը տուփին մէջ մնալով. բայց, կրկնեց, ստուգելու, կրնամ որ շահ կը նշանակէ

նախկին թեման արժանի է, դեմ կը դնեն յայտնի գեղականութեամբ մը, այս խաղաղասիրական դատաստանի մը առաջարկութեամբ: Այսպէս խորհրդակցութեան մասնակից եղող ամեն տէրութեանց լիազոր գեւորացիները վերջապէս համաձայնութեամբ «կը յայտնեն, յանուն իրենց կառավարութեան» հաճութիւնին, որպէսզի ի ծագել տարածայնութեան մը ի մէջ տեւութեանց, այն տարածայնեալ տէրութիւնները պատերազմի հրատարակութենէ յառաջ, բարեկամ տէրութեան մը խաղաղասիրական միջնորդութեանը դիմեն, որչափ որ պարագաները կը ներեն: Այսպէս լիազոր գեւորացիները կը յուսային թէ խորհրդակցութեան մասնակից չեղող տէրութիւնները իրենց հաւանութիւններն պիտի տային այս առաջարկութեանը:

«Հա այս էր, զոր մեծ տէրութիւնները՝ մեր գարուն սփիւն քաջալերեալ, խոստացան մարդկութեան, ահա ասոնք են երաշխաւորութիւնները զոր տուին խաղաղութեան հաստատուն մնալուն վրայ: Երբ այս վեհաձեռնական խոստումը ի գործ դնելու ժամը հասած է, և երկբայութիւն չունիմք ըստ այսմ մասին ոչ և երկպառակութեանց զորութեանը վրայ և ոչ անոնց լիաւորութեանցը վրայ»:

Անգղիոյ օգոստոսական թագուհին փետրվարի 3ին ըստ նոր տուեալի, սովորական հանդիսիւ, բացառ բարձրագոյն նիստերը: Ահաւասիկ Նորին Ահապետութեան, այս առթիւ, ըրած գահախօսութեան նշանաւոր խօսքերը:

«Մեն օտար տէրութիւններէն կընդունիմք միշտ իրենց բարեկամական զգացմանց ապահովութիւնները: Արդիւնաւորեալ և ամբողջնել այս զգացմունքը, հաստատուն և անդժեքի պահել գաշնադրութեանց տնօրէնութիւնները, և նպաստամատոյց ըլլալ ընդհանուր խաղաղութեան պահպանութեանը, որչափ որ կրնայ կախումն ունենալ ինձմէ, ահա ասոնք են որ իմ անգագար խնամոց ենթակայ եղած են:

«Առաջ կայսեր հետ վաճառականութեան վերաբերեալ գաշնադրութիւն մը հաստատեցի, որ ձեր առջև պիտի գրուի: Այս գաշնադրութիւնը հաճոյական նշան մըն է կոտորեալ վերահաստատութեան այն բարեկամական յարաբերութեանց՝ որոնք, մինչև անոնց վերջն ցաւալի ընդհատութիւնը՝ երկար ժամանակ տիրեցին ի մէջ Անգլիոյ և Ռուսիոյ, ի փոխադարձ օգուտ այս երկու տէրութեանց:

«Նաւական պատերազմին մէջ շոգիին տիեզերական կերպիւ մտնելը հարկաւոր պիտի ընէ առժամանակեայ առաւելութիւն մը ծախուց, որով հոգ տարուի անգղիական նաւատորմից նորէն շինելու: Բայց համոզեալ եմ թէ մեծ փութով և յօժարամտութեամբ պիտի որոշէք

մատուցանելու իմ կառավարութեան այն ամեն գումարները զոր օգտակար պիտի դառնայ այս պիտի կենսական նպատակի մը համար, որ է հայրենեաց ծախիւն զօրութեան պահպանութիւնը»:

—Այսինքն միտքերը, կըսէ Բլեյք-ը շիւթլանդիական օրագիրը, այսինքն այն անգղիացիները որ կըրկնջին թէ Եւրոպիոյ մէջ ընդհանուր պատերազմ մը ծագելուն, չըլլայ որ Անգլիան ըստ բաւականին պատրաստ չգտնուի, այնպիսի անձինքը, կըսէ, կընան ապահով ըլլալ քանզի պաշտօնական տղերքներէ առնելով կըմանուցանեմք, կըսէ միշտ յիշեալ օրագիրը, թէ մեծ գործունէութեամբ կըպատրաստուին, ամեն կերպ զենքով և զինուորական պաշարներով, հետեւեալ նաւերը՝ 27 ճակատամարտ եռայարկ նաւ՝ որոնք ընդամենայն 2511 թնգանթ լըկրեն, 29 ֆուէկաթ՝ որոնք 1341 թնգանթ լըկրեն, 98 Վրուք, որոնք 940 թնգանթ ունին, ուստի ընդամենայն կընէ 154 նաւ և 4792 թնգանթ:

Բայց յայտնէ հետեւեալ նաւերը շինուելու վրայ են (առանց ի հաշիւ արկանելու սրբերը, թնգանթակիր նաւակները, և այլն), 57 ճակատամարտ եռայարկ նաւ՝ որոց մէջ 131 թնգանթ կըրկնեն ալ կան. բայց իրարու վրայ հաշուելով ընդամենայն 4706 թնգանթ պիտի ունենան. 82 ֆուէկաթ՝ որոց իւրաքանչիւրոյն թնգանթակար թիւը պիտի ըլլայ 51էն մինչև 24. ասկիւն յայտնի չէ ընդամենայն քանի թնգանթ ըլլալիքը:

Այսինքն պատմելէ ետեւ, Բլեյք-ը օրագիրը կըսէ թէ, ի մասին ծովային զինուորացի և նաւատեսաց, մեր ծովի զերեայ պահպանող աւելորդ զօրքերը ունիմք սրոց թիւը՝ 24 հազար հոգի կը հասնի. վաճառականի նաւուց նաւատորմները ունիմք՝ որոնք ընդամենայն 270,000 հոգի են, առանց հաշուելու զնաւագետները: Եւ թէ Վաղդիացոյ պէս, մեր նաւատորմներուն գիմելու ըլլամք ինքզինքնիս պաշտպանելու համար, կըսէ յիշեալ օրագիրը, Անգլիոյ թագուհւոյն յայտարարական մէկ հրաւերը 400,000 հոգիէն նաւագայի բաղմութեան պիտի չուղղուի, որոնք այժմ իրենց ապրուստը կը ձարեն ի վերայ ծովուց, որ կը թրջեն Նորին Ահապետութեան իշխանութեան ներքեւ եղած երկիրներուն եզերքը:

Պերլինի կաշի Բլեյք-ը ըրաւորայն մէջ յետագայ յօդուածը կը կարդամք:

«Երկար ժամանակէ ի վեր Իտալիոյ մէջ գաղտնի գրգռութիւն մը և խռովութիւն մը կը տիրէ. և այս բանը Աւստրիոյ ըրաւորութիւններն ալ չեն ուրանար: Իսկզբան այս գրգռութեան պատճառները՝ ըստ մասին տեղական էին

(Ա) ըրաւոր անգղիական բաւով կը շարունակուի գործել, նաւակ և ուրիշ պղծի նաւեր, որոնք 20էն պակաս թնգանթ կը կրին:

որ մէկէ մը ճանչուելու երկիւղ չունեն. զգեստին քրտնքները վեր վերցուցած էր աւելի արագաշարժութեամբ վազելու ու անցնելու համար արձակուրդէն ասդին տեղ տեղ գտնուած ճահիճներէն ու լճակներէն: Արշակունի երջանկութեանը վրայ մտածելով յանգստիս կուրախանար ու սիրտը սաստիկ կը բազմէր. վերջապէս հասաւ իւր բնակարանը աւելի ուրախութենէն քան թէ վաղէկէն շնորհեալ եղած իսկից սանդղակներէն վեր ելելով դէպ ի Վարբէրի սենեակը վաղէց. բայց դուռը դուռ էր, վերստին իւր սենեակը լծաւ յուսալով թէ գուցէ իւր մեկնելէն հետէ հոն մնացած ըլլայ, բայց ի գուր վերջապէս տանուտէրը գտնելու ու հարցնելու համար երթալու վրայ էր երբոր տեսաւ որ դըրասի զանին վրայ նամակ մը գրուած էր. առաւ զայն բացաւ ու սկսաւ անհամբերութեամբ կարդալ:

Ահաւասիկ այս նամակը, զոր Արշակունի Պարքէր՝ Տրոքէնքուր ասպետին գրած էր:

«Պարոն, «Բաշխարական խօսքերով ըսեք էլ ինձի որ «չյուսահատիմ. բայց ալ, համբերելու կարողութիւն չունիմ. խոստած անգամ երեսի վրայ թողուց զիս. չեմ կրնար ամենեւին օգնու: Թիւն մը ընելու ոչ մօրս և ոչ քրոջս. և հետեւ «տեք անոնց արտասուաշարժ ու ողբալի վի-

և ըստ մասին նիւթական. բայց այսօրուան օրս հաւատարմեմք թէ յիշեալ գրգռութիւնը քաղաքական (քրիթիք) և ազգայնութեան վերաբերեալ պատճառներէ ծագած է: Դուրինոյի պաշտօնական ըրաւորութիւնները մեծ ջանք ըրին այս գրգռութիւնը տարածելու և գաղղիական օրագրութիւնները ձեռքերէն եկած չափ օգնեցին այս բանին:

«Այնպէս և Վուրինոյի գահճաց մէջ եղած տարածայնութիւնը սկսաւ Այնպիսի և Փարիզի գահճաց մէջ և ու տիրել: Եւ թէպէտ Վաղդիոյ Սիլիէօր օրագիրը իմոյ տուաւ իւր եղբայրակցի կէս-պաշտօնական օրագրութեանց թէ պէտք է անհաճութիւն ունենալ գաշնակից տէրութեան մը համար, սակայն անմատչելիութիւնը այն առիճան տարածուեց էր, որ Այնպիսի մէջ չէին կրնար ապահով ըլլալ ի մասին Վաղդիոյ քաղաքականութեանը՝ Իտալիոյ նկատմամբ:

«Իր պարտաւորութեան յաւելուել թէ, Վաղդիոյ և Վարտենիոյ բարեկամը և Աւստրիոյ հակառակորդը՝ Ռուսիան, Վիլհելմին քաղաքին տէր եղաւ և կերկրեցնէ իր ձեռքը դէպ ի Վանաքօ, թէ Վաղդիան և Աւստրիան ընդգրկուած մէջ կը գտնուին ի մասին բարեկամութեանց որ պիտի ըլլան Հոռով մէջ, և թէ յիշեալ երկու կառավարութիւնները նոյնպէս ընդգրկուած մէջ են Վաթիլի գործոց վրայօր. ուր Վերտիւ նախորդ թագաւորը այնքան քիչ փոխհաւթիւն ունի ի վերայ տեղուցութեան հասարակաց անդորրութեան, որ հրաման տուաւ զինուորական մեծամեծ պատրաստութիւններ ըլլալու իւր տէրութեանը մէջ»:

—Հետեւեալ համառօտ խորհրդածութիւնները կաշի Բլեյք-ը ըրաւորայն մէջ հրատարակուած են:

«Այնպիսի մէջ 1815ին հաստատուած գաշնադրութիւնը հիմն է իրաւանց, որով Եւրոպիոյ տէրութիւնները կը տիրեն և կիշխեն զանազան օտար երկիրներու վրայ:

«Աստի յիշեալ գաշնադրութեան զօրութիւն է և մանաւանդ անկէջ աւելի հին իրաւունքներով, որ Աւստրիոյ կայսրը կը տիրէ Իտալիոյ հիւսիսային արեւելեան մասին վրայ, և անոր այս իշխանութիւնները անշուշտ նոյնչափ արժէք ունին, որչափ որ կարծեն Վարտենիոյ թագաւորին ունեցած իրաւունքը Վաթիլի գրգռութեան և ճիւղային հին հասարակապետութեան երկրին վրայ, նմանապէս որչափ որ կարծեն Ռուսիոյ թագաւորին ունեցած իրաւունքը Վեհան ըստած նահանգաց և Ռուսիոյ իւր բաժնին վրայ: Աւստրիոյ կայսեր Իտալիոյ վրայ իշխելու իրաւունքը հաւասար է ուրիշ գերմանական վեհապետաց իրաւանցը, որ կիշխեն Ռեհոսի գետեզեւրացը, նմանապէս հաւասար է Ռուսիոյ կայսեր իրաւանցը, որ կը տիրէ Վոլոնիայի թագաւորութեան վրայ և Անգլիոյ իրաւանցը, որ կիշխէ

ինձի այս տեսակ քանի մը այլանդակ ծախքեր ընելու. ուստի երկու անգամ պիտի առնուի ահա քեզի երկու ոսկի:

(Թողն լրաց ձգէ, ըսաւ Տրոքէնքուր, այս երկու ոսկին իմ գրածս պիտի ըլլայ: Երկուքն ալ մէկ անգամի համար:

Այս, մէկ անգամի համար: Խաղը սկսաւ շարունակուել ու Տրոքէնքուր շահելով, օթողն լրաց արտագրեալ ստակին երեք մասը առաւ, ու վերստին ոսկի մը գնելով կորսնցուց. ետքը գարձեալ երկու ոսկի գնելով կրկնապատկը շահեցաւ: Այսպէս շատ անգամ առաւ տուաւ, թէ և քանի մը անգամ ձախող, բայց մեծ մասամբ յաջող գնաց գործը: Արդեւոր ամեն անգամ որ կը շահէր, անհամբեր հետաքրքրութեամբ այնպէս մտադրութիւն կընէր որ սովորական խաղաղութիւններուն ունեցած անպարտութիւնը կը կարծէին. վերջապէս ասպետը առջևը հաւքուած ոսկիները համբելով ծրար մը ըրաւ ու ոտք ելաւ. և տարապայիսն ուրախութեամբ տեսաւ որ շիշտ 1200 թալէր շահէր էր: Խաղաղութիւններուն նշովքներովը ու կատարութեան աղաղակներովը ու ունեց ալ ուրախութեան ձայներովը ասպետը սրահներէն դուրս խոյստաւ ու արագութեամբ մը փողոցը՝ անկէջ իւր բնակած թաղը հասաւ: Արդէն գիշերէր: ասպետը

«Ճակը գիտնալով անգղաց հանգիստտես ըլլաւ. «ըստ գրութիւնը չունիմ. մնաս բարեւ ուրեմն «սիրելի բարեկամս, երախտապարտ ու շնորհաւոր ինձի յըցուցած համակրութեանդ. «ըստորում տեսնալով իմ ցաւալի վիճակս ի «գուր շարժեցար և եթէ բարեսիրտութեանդ «հետ հարստութիւն ալ ունենայիր, անշուշտ «յօժարութեամբ պիտի օգնէիր ինձի. բայց «աստուածային Վաթիլիանութեանը մարդկու «թեան կընմանի, որովհետեւ միայն երջանիկե «ըր կը պաշտպանէ»:

«ԱՆՕՅԻՉԻՍ ՊԱՐԻՅԻ»:
Այս նամակը, որ գուցէ ալ առջևը չառնուելու աղետալի գիտաւորութիւն մը կը ծանուցանէր, երկիւղեմէ մէջ ձգեց ասպետը, ուստի շուտով մը տանուաւ հրեայ կնոջ քովը դնաց որ գետնայարկը կը բնակէր ու հարցուց անոր թէ Արշակունի տեսած է մի. կիշխ հաստատուեց թէ երախտապարտ տեսնէ դուրս ելած չէ, ասոր վրայ Տրոքէնքուր արագութեամբ վեր ելաւ ու վերնայարկին մէջ եղած սենեակին առջև հասաւ, որուն դուռը ներսէն գոցուած էր հաստատութեամբ. բայց ասպետը ամեն ջանք ի գործ դնելով հաղիւ թէ դուռը բացաւ, մէյմնալ տեսաւ որ Արշակունի գետին փռուած, գուր մէկ ձեռքին վրայ կը թնամ էր, ու ոտքերուն ջով ածուխով լեցուն կրակարան մը կը վառէր:

Յոնիական կղզեաց Բայց եթէ Իտալացւոյ նպատակը, (որ է պաշտօնական օգտակարաց յետ-
քէն) Եւրոպիոյ մէջ յարգ մը դառնելու ըլլար, ու եւրոպական տէրութիւն մը կարող ըլլայ կարծեալ թէ իրաւունք ունի կործանել, ծածուկ խորամանկութիւններով կամ յայտնի պատե-
րազմով մը, զիջանալով թիւնը զոր Լատինական ունի Իտալիոյ վրայ, այս ընթացքը հարուած մը պիտի ըլլայ ոչ միայն իտալական թերակղզւոյն մէջ հաստատուած օրինաւոր կարգադրութեանը ի մէջ ազգաց, այլեւ բոլոր Լատինացի ազգաց մէջ հաստատուող կարգադրութիւնները պիտի կր-
ծանէ. և յայնմամբ չեմք գիտեր թէ ինչ բանի վրայ հիմնեալ պիտի ըլլայ ազգաց իրաւունքը Լատինացի մէջ”:

— Ի ներկայութեան կարծեցեալ հաւանական նութեան մը պատերազմի ի մէջ Գաղղիոյ և Լատինացի, որուն վրայ լրագրութիւնները չեն դադարել իրենց դադարաւորները յայտնելու, ուշադրութեան արժանի է անշուշտ Կալէի Կի-
ւիէր անուն գերմանական լրագրոյն մէկ յօդ-
ուածը, որ Լատինացի և Գաղղիոյ զօրաց թուոյն վրայ հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ.

“Լատինացի, կըսէ յիշեալ լրագիրը, այսօր-
ուան օրս 450,000 հետեւեալ պատրաստ զօրք ու-
նի. Լատինացի տէրութեան թիւը 50,000 հոգիէն աւելի է, և 50,000 թնդանթաձիգ-
զօրք ունի, 1344 թնդանթաձիգ Բալէի որ Լատ-
ինացի զօրաբանակը ընդամենայն 550,000 պատ-
րաստ զօրք ունի. որոցմէ գրեթէ 400 հազարը կրնայ, ներկայ պարագայից մէջ, դրսէն յար-
ձակող թշնամեաց դէմ գործածել:

“Գաղղիոյ կայսերութիւնը, բաց ի կայսերա-
կան պահապան զօրաց որոց թիւը գրեթէ 30 հազար է, այսօրուան օրս 360 հազարի չափ հե-
տեւեալ զօրք ունի, և 68 հազարի չափ ձիաւոր զօրք: Եւրոպացի ի գաւ 97000 թնդանթաձիգ-
զօրք ունի 1182 թնդանթաձիգ Բալէի որ Գաղ-
ղիոյ զօրաց թիւը ընդամենայն 525,000 հոգիի կը հասնի. որոցմէ միայն 400 հազարը դրսէն յար-
ձակող թշնամեաց դէմ կրնայ գործածել:

“Լատինացի հաշիւներէն կը տեսնուի թէ Գաղղիոյ և Լատինացի զինուորական զօրութիւնները ճշգրիտ հաւասար են իրարու”:

— Յամին 1857, Լատինացի մէջ եղած աշխարհ-
համարէն կը յայտնուի թէ այս կայսերութեան ժողովուրդը թիւը 37 միլիոն 339,012 հոգիի կը հասնի, առանց հաշուելու գործունեայ զօրաց բանակը և քաղաքացիական զօրազինները: Իսկ ե-
թէ ամենը մեկտեղ հաշուելու ըլլամք, Լատինացի այժմեան ժողովուրդը թիւը գրեթէ 38 միլիոնի կը հասնի: Լատինացի մէջ կը բնակուին 133 876 օտարականը որ Լատինացի երկիրները կը ընա-
կին և 114,888 Լատինացիք որ օտար երկիրներ կը գտնուին:

Լատինացի երկրաստորգին վրայ յարձակե-
լով ու գրեթէ ամէն զորք գրեթէ սրահ մը կար հոն բերաւ. ուր նաև հրեայ կիսն ալ հասած էր. բարեբաղդաբար անդադարելով կատարեալ եղած չէր տակաւին: Պարբեր իւր բարեբարե-
րուն խտրութիւն ու հոգատարութեամբ քանի մը վայրկեանի մէջ ինքըզինքին եկաւ, ու տակաւ առ տակաւ խելքը գլուխը դառնալ աչքերը բո-
լորակաբար գտնուող անձանց վրայ հաստատած կը նայէր, ու երբոր աստիճան տեսաւ ու ճանաչաւ զանկաւ, բոլոր իւր դառնակոկիւն յիշողութիւն-
ները միտքը եկան, գլուխը յանկարծ վեր հանեց ու ձեռքը մէկմէկ զարնելով յուսահատական հաւաքներով մը աղաղակեց:

Եւ ինչպէս վերստին կենդանութիւն տուի ինծի:

Յայտնելու համար քեզի որ ամենակարողն Լատինացի ամենին անօգնական չթողց զքեզ, ըսաւ Տրոբէնցիւր, որ մէկ ձեռքով անոր գլուխը վերցուցած ու միւս ձեռքով ալ օսկի-
նէր կը ցուցնէր:

Լատինացի երբորական շարժումներ մը ընելով յայտն շնորհակալ, ոսկի պոսաց:

Եւս քսակին մէջ 1200 թալէր կայ, ըսաւ առ-
պետը, ձիւն կորսնցուցած գումարդ է, շուտով

ՀԱՆԳՐԱՄԱՍ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՍՈՍ

Վերին Լատինականութիւնն, որուն տնօրէ-
նութիւնները անիմալիս են մարդկային մտայն, հաճեցաւ առ ինքն կոչել զգերապատիւ տէր Գրիգորիս սրբազան արքեպիսկոպոսն, որ քանի մը տարիէ ի վեր խիստ արժանաւորութեամբ կը վարէր զպաշտօն առաջնորդութեան Կարնոյ և Երզնկայի վիճակաց:

Հանգուցեալ սրբազանը վտանգաւոր պա-
տիկ հիւանդութենէ մը բժշուելով, բժշկաց ամեն ջանքը անօգուտ եղեր է, և գրեթէ ամիս ուկէս վշտակութենէ ետեւ, յունիւարի 11ին օրը առ Լատինացի փոխուէր է ի հասակի 45 ամաց:

Յիշեալ երանելի հոգեւոր հովուոյն յուզար-
կաւորութեան հանգէսը հետեւեալ օրը մեծ շքեղութեամբ կատարուէր է. որուն ներկայ գտնուէր են, բաց ի բաղմամբ ժողովուրդը, Կարնոյ և Երզնկայի տէրութեան հիւպատոսները:

Վախճանեալ սրբազանը իւր աղագաւորական գործունէութեամբ, ուսումնասիրական ջանքեր և ուրիշ հազուադէպ առաքելութիւններով մեծամեծ ակնկալութիւններ կուտար ի մասին աղագուտ փառաւոր ապագայի մը. և այս պատճառաւ անոր տարածած մահը մեծ և ան-
մխիթար ցաւ եղաւ ոչ միայն իւր յատուկ հո-
գեւոր հօսին, այլեւ բոլոր հայազգի ժողովուրդոց:

Ընդեաները Երզնկայի Բանաթիւնի լրա-
գրութեան մէջ կարդացինք թէ Տրոբանակերտի (Տրոբայէթի) մէջ 150 Հայ գերդաստան Յու-
նացի դաւանութիւնը ընդունէր են. դարձեալ կարդացինք թէ Տրոբանակերտի գեղերուն մէջ 40-50 գերդաստան պապադաւան եղեր են:

Եւս գերազգ. լուրերը և գէտերը, որոց երկպառակութեան ստուղ ըլլալուն վրայ տա-
րակոյս չունինք, մեծ և օրինաւոր ցաւ պատճա-
ռեց մեր սրտին. ուստի անհամբերութեամբ կը սպասէինք որ պատուական Մաթիւ ըստուրում Կոստանդնուպոլս կըտուի և հետեւաբար կա-
նոնաւոր յարաբերութիւն պիտի ունենայ Հայոց պատրիարքարանին հետ, կըստանք, կըսեմք, որ տեղեկութիւններ տայ իւր ընթերցողացը ըստ սյում մասին. այսինքն կամ մերժէ կամ հաստատէ վերոյիշեալ աղբային կարևոր գէտ:

դարձիւ հայրենիքդ, պաշտպանէ մայրդ ու քոյրդ և ուրիշ անգամ ալ միտքդ բեր՝ որ Լատինա-
նաւութիւնը միայն երջանիկները չպաշտպանէր, այլ նաև տառապեալներն ալ:

Պարբերի ուրախութիւնը նկարագրել անհնար է. որ երջանկութենէ առաջնացած հետեւեալ օրը Եւթիմիէ գնաց ու սկսաւ իւր նախնի դուզ-
նաքեայ առուտուրին զբաղել, որով ըրած շահը յառաջագոյն կը բաւէր իրեն ու հիմա ալ անով վերստին իւր նախնի վիճակը գտնելով, խաղաղ կեանք կանցնէր:

Պարոն Տրոբէնցիւր ալ քանի մը տարիէ ետքը Գաղղիա վերադարձաւ, ուր իւր հարստութե մէկ մասը ձեռք բերաւ զոր տէրութիւնը գրա-
ւած էր, ու այսպէս հաճութեամբ սրտի կեանք կը վաբէր, մանաւանդ թէ երբեմն երբեմն առ ինքն ալ կուենար աղքատաց օգնելու. որովհետեւ, ինչպէս ասպետն ալ միշտ կըսէր, բարեւարտութեամբ անթիւ հնաբնէր կը ծնանին կարօտելոց օգնութեան հասնելու համար, և թէ քաշ մը քթախտով սմբողջ ընտանիք մը ազատել հնարաւոր բան է:

Թարգմանեց ի գաղղիական
Գրիգոր Չիլիկեան:

բերը. բայց որովհետեւ կատարեալ լուրութենէ ի զատ բան մը չտեսնիր, վստահօրէ պարտաւոր-
րեցանք բարեկամի մը ձեռք գրել ի Տրոբա-
նակերտ և ստոյգ ծանօթութիւններ խնդրել
այս գերազգ. եղբւրթեան վրայ: Եւս աստիճ-
անալ քաղաքէն յուզարկուած նամակին օրի-
նակը. որուն մէջ գրուած տեղեկութիւնները
կարծեմք թէ ստոյգ են:

“Յարգոյ տէր,

“Տրոբանակերտ, 20 Դեկտեմբեր 1858

“Տեղւոյն տուրքը իւրաքանչիւր աղբին իշխանաց
չնորհիւր ժողովուրդն երեք տարեկան տուրքէն
35-40 հազար զնչ չափ քնատ ըլլալուն, յիշեալ
փողը կը բաժնեն աղբին վրայ և կը օրին ժող-
վել: Եւս քանի մէջ գտնուող արհեստաւոր անձինք
կը օրին թէ մենք ժամանակաւ մեր տուրքը
տրված ենք, այս ինչ աւելորդ դրամէ որ մեզմէ
կուզէք: Իշխանք ալ կը պատասխանեն թէ ամեն
մէկ տարիէն 11 հազար կամ թէ աւելի տուրքե-
րէն պակաս մնացած է. ոմանք մեռած են և ու-
մանք ալ տնանկութիւններն յայտնելով իւրեանց
տուրքերը չեն կարողացած տալ. այն պատճա-
ռաւ երեք տարեկան միջոցին մէջ այսքան հա-
զար զնչ բաց մնալով, հիմա աղբին վրայ բաժ-
նեցինք որ ամենքս ալ պիտի տանք: Եւս ար-
հեստաւորներէն ոմանք կը պատասխանեն թէ
ձեր այս մնացած ըսած դրամը մեր խելքը չի-
հասնիր. դուք այս տեղը խաղախութիւն ըրած
էք. մենք մեր կողմէն Տրոբանակերտցի Հա-
լուպ մահանուամք Մկրտիչ վարդապետը փո-
խանորդ կը գնենք որ ձեր հետը հաշիւ տեսնէ,
և նայինք թէ այս մնացորդ ըսածնիդ ուր տեղ է-
իշխանքս ալ անոնց խնդրոյն յօժարութիւն չտա-
լով կըսեն թէ, մենք Մկրտիչ վարդապետին
հաշիւ չենք տար. քանզի խառնակիչ անձ մըն է.
յետոյ աղբին մէջ խռովութիւն կը ձգէ. բայց
արհեստաւորներէն քանի մը անձինք թող գան,
մենք անոնց հաշիւ կուտանք: Ուստի երբոր
Մկրտիչ վարդապետը կիմանայ թէ իւրեան հա-
մար կըսեն թէ խառնակիչ է և անոր հաշիւ չենք
տար, կըսիս համոզել գոման և Կոստանդնու-
պոլս պատրիարքարանը խրկելու վկայական գիր
մը գրելով կը կանչէ բաւական անձինք, և զա-
նանք գրգռելով կըսէ թէ եկէ՛ք սոյն գիրս կը բե-
ցէք, թէ մենք հաշիւ կուզենք ի մասին այս
մնացորդ դրամը, զոր կը պահանջեն մեզմէ. մե-
զի տեղը թող ցոյց տան որ մենք գիտնանք, և
եթէ յիրաւի է պարտքերնիս տանք: Ուստի
երբոր կիմանան իշխանները թէ Մկրտիչ վար-
դապետը Պոլս պատրիարքարանը զրկելու հա-
մար գրած գիրը ոմանց կը բեւ իւրտայ, կըրթան
կըսեն տեղւոյն առաջնորդ Յակոբ եպիսկոպոսին,
ան ալ կը տեսնէ թէ զանոնք կանչել խրատելու
անօգուտ է, կըրթայ կուսակալին կը պատմէ բա-
նին ետեւութիւնը. ան ալ Մկրտիչ վարդապետը և
քանի մը անձինք բերել տալով բանտը կը բռնէ:
Բանի մը օր բանտը մնալէ ետեւ, Մկրտիչ վար-
դապետը 150 տան չափ համոզելով ինքն ալ ի
միտսին կըրթան Յունադաւան կըլան: Յունաց
եպիսկոպոսն ալ զանոնք առ օր փառօր և մեծաւ
պատուով ընդունենէն ետքը Պոլս իրենց պատ-
րիարքին գրելով Բարձրագոյն Դռնէն հրամա-
նալի մը կը լինդրէ որ Հայոց աղբին Յունա-
դաւան եղող անձանց տուրքը զատելով Յունաց
աղբին տուրք վրայ գնեն: Ուստի պատրիարքն
ալ Պոլսոյ Բարձրագոյն Դռնէն հրամանագիր
առնելով մինչև տեղւոյն յուզարկելով 100-110
տան չափ գղջալով վերադարձան ի հայտ թիւն:
Մնաց 40-50 տան չափ դիւրահաւան անձինք,
որոնք գեւ չգտնուանալով Յունաց եկեղեցին
կըրթան: Վերանդարին Կոստանդնուքը և
չնորհք տայ, որ ասանք ալ վերադառնան ի
ճամբարութիւն Հայոց ուղղափառ եկեղեցւոյն:
Եւս ժամանակները Մկրտիչ վարդապետն ալ
Կարնի գնաց և կարծեմ թէ հիմա Պոլս գացած
է: Յակոբ եպիսկոպոսն ալ Մկրտիչ գնաց.
քանզի այն տեղն ալ քանի մը տուն մը աղբէն
հաւմեղաւան եղած էին. և զանոնք քարոզեց
յարգորեց և դարձոյց. ուստի, տէր իմ, տհա-
եղելութիւնը մանրամասնաբար, տեղեկութիւն
ունեցածիս չափ, յատուկ գրեցի և այլ ներքին
եղած գործքերն ալ Լատինացի գիտէ:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ , 4 ՓԵՏՐՎԱՐԻ

Պուքրէշէն հասած լուրերը կը ճանուցանեն թէ Վ. Բալթիայի ազգային ժողովը՝ իւր անդամաց միակամ հաճութեամբ, հաստատար այսինքն տիրող իշխան ընտրել է զՆիքստանդը Վուցա գնդապետը . որ ինչպէս յայտնի է , արդէն Սոլտավայի հաստատար ընտրուած էր :

Այս երկու նահանգաց հաստատարութիւնը միեւնոյն անձին յանձնելը Փարիզի խորհրդակցութեան տնօրէնութեանցը յայտնապէս դէմ ըլլալով , այս գէպքը կրնայ ծանր հետեւութիւններ ունենալ : Այսպիսի Բարձրագոյն Վուցա փութացաւ բողոքելու ընդդէմ այս ընտրութեան ինքրէտով որ Փարիզի խորհրդակցութիւնը նորէն գումարուի ի կարգադրութիւն յիշեալ ապօրինաւոր գործոյն :

Այսպէն անցեալ ամսոյ 26էն կը գրեն : «Տեառն Արքայանդր Վուցա հաստատարին ուղերձը զոր պիտի յուղարկէ մեծ տէրութեանց , կարգացուցաւ այսօր ազգային ժողովոյն մէջ , ուր մեծ ջերմութեամբ ընդունուեցաւ յամենեցուն : «Վուցա գնդապետը կրնէ թէ իւր կրկին ընտրութիւնը յայտնի ապացոյց մըն է ընդհանուր զգացմանը որ կրտիրէ վասն միաւորութեան : Այս պատճառով է հրաժարելու իւր իշխանութենէն ի շնորհս այս միաւորութեան ընդ կառավարութեամբ օտար իշխանի մը . ուստի կը յուսայ թէ Աւրոպայի յուսահատութեան մէջ պիտի չձգէ զՎուցա-Վ. Բալթիան , մերժելով անոր խնդիրը » :

«Սոսք կը ըլլայ երկու ազգային ժողովները միաւորելու և մէկ խորհրդանոց կազմելու , պաշտօնէից մէկ ժողովով վասն երկու իշխանութեանց , այսինքն Վ. Բալթիայի և Սոլտավայի » :

Եւստիպիոս Բալթիայի լրագրոյն մէջ հետեւեալ յօդուածը կը կարդամք :

«Այնքալ շաբթու կառավարութիւնը նոր պարտաւորութիւններ (սէհիմ) հանեց , տարին հաւուրին 18 տոկոսով , ի վճարումն միոյ մասին պարտոց պատերազմի պաշտօնատան . բայց այս թղթերը իրիտ ձախող ներդրածութիւն մը պատճառելով Պօլսի մէջ , կառավարութիւնը կարծեմք թէ միտք ունի ետ քաշելու զանոնք » :

«Գարձեալ պաշտօնական հրատարակութիւնը յաղագս մեծագուծար դրամաթղթոց , որ երեւցաւ լրագրոյս յունվարի 17-29 թուոյն մէջ , ըստորում անցելոյն վրայ ներդրածութիւն ունի ի մասին տոկոսեաց գեկտեմբերի , կը հաստատեն թէ կառավարութիւնը որոշած է հատուցանելու այս տոկոսը մինչև 91-13 մարտին » :

«Իշխեալ լրագիրը կը ճանուցանէ թէ փետրվարի 1ին ըստ նոր տուժարի հրկիզութիւն մը պատահէր է ի Վաստի և բաւական ժամ տեւելով մօտիկ դարձուցեր է 2 խան , 1 մղիկ , 100ի չափ խանութ , 40ի չափ տուն և քանի մը շտեմարան որ լեցուն էին ցորենով , նմանապէս Աւստրիոյ լոյսի ընկերութեան շոգենաւուց գերատունը : Արաւը սրճարանէ մը ելեր է » :

«Գարձարպատիւ Վրայրը Սէհիմէտ փաշան , որ առանց յատուկ պաշտօն մը ունենալու մասնակից կը ըլլար կառավարութեան խորհրդոյն , կայսերական հրովարտակաւ մը այս մասնակցութեան հետեւեալ , Սալիկի ի վարձարութիւն իւր մեծամեծ ծառայութեանց , խորին Վեհափառութիւնը հաճեցաւ ամիսը 60 հազար զնշ թոշակ սահմանելու անոր » :

«Սոմոս կղզւոյն կառավարիչ Լանի Կիբապէյը իւր հրաժարականը տուաւ » :

«Իրճանուցանեն թէ եկամտից պաշտօնատունը (մալիէ) , ծախու հանուած են տէրութեան շատ նահանգաց տատանորդները և մարքերը » :

«Ստիկանութիւնը մօտերս քանի մը դրամանէն դարդիկ ձեռք ձգեց , որ 10 և 20 զնշի կեղծ դրամաթղթեր կը ընկնէին : Կերէի թէ այս չարագործ անձանց զխաւոր գործատուները լաւ տոյս է . անոր համար կառավարութիւնը , հետագրութեամբ , ամեն միջոցները ի գործ դրաւ անոնց ընկերակիցներն ալ ձեռք անցնելու » :

«Հեռագրական հաղորդակցութեան գրաւտունները բացուեցան փոսն հասարակութեան , որ յետաւորիկ կրնայ հաղորդակցել Ռոտտ» :

Թոյի (Թէքրիտալ) Կէլիպօլուի և Գարգանէի հետ , Թուրքերէն , գաղղիներէն , անգղիներէն , իտալներէն և գերմաններէն :

«Չայեան յարգոյ տէր Յարութիւն՝ ազնիւ երիտասարդը , որ շատ տարիներէ ի վեր Փարիզ բժշկութեան պատուական արհեստը կը սովորէր անխնջ ջանիւ և մեծ եռանդեամբ , իւր ուսմունքը յաջողութեամբ ընդցնելով , ու Փարիզի համալսարանէն (Ինիվերսիթէ) իբրեւ օրինաւոր բժիշկ (տօքթօր ան մէտրին) ընդունուելով , և իւր վկայականը ձեռք բերելէ ետեւ , վերագարձաւ ի մայրաքաղաք » :

«Այնքալ ամսոյ 29ին երեկոյն , Աւստրիոյ վսեմափայլ գեւսպանը փառաւոր հայկերոյթ մը ըրաւ , ուր ներկայ էին Հռոմի նուիրակ գերապատիւ Պրուենտի արքեպիսկոպոսը՝ իւր խորհրդոյ քարտուղարներով , գերապատիւ Հասունեան արքեպիսկոպոսը և իւր խորհրդոյ քարտուղարները , նմանապէս Վենետիկի և Վէնայի Սինթարեան միաբանութեանց երեսփոխանները և քանի մը գեւսպաններ » :

ՁԱՆԱԶԱՆ ԵՆԻՔԵՐ

Զմիւռնիա , 6 Փետրվարի :

Ղիտտէն հասած լուրերը կը ճանուցանեն թէ Թուրքաստանի Անգղիոյ ու Վաղրիոյ յատուկ գործակալաց միջոցաւ եղած հետազոտութիւնները և քննութիւնները յաջող վախճան մը ունեցեր են , այսինքն յիշեալ քաղաքին մէջ անցեալները պատահած սոսկալի կոտորածին ճշմարիտ յանցաւորները գտնուել և ի մահ դատապարտուել են : Այս մահապարտներն են Ղիտտէի օստիկանութեան գլխաւորը և երկու հարուստ վաճառականք , որոնք արդէն գլխատուել են հրապարակաւ : Այլեւ գայմագամ կառավարչին յանցանքը ապացուցուելով ի մահ դատապարտուել է . բայց այս դատաւիճիւն Կ. Պօլսի ի գործ պիտի դրուի , եթէ Բարձրագոյն Վուցա ալ իւր հաւանութիւնը տալու ըլլայ : Ուստի յիշեալ գայմագամը՝ իւր քանի մը ուրիշ մեղսակիցներով լըքսանդրիա հասեր են , ուսկից Կոստանդնուպօլիս պիտի յուղարկուին :

Կը հաստատեն նաեւ թէ Անգղիոյ և Վաղրիոյ գործակալներէն պահանջեալ փնտռոց փոխարէնը 5 միլիոն ֆրանքի կը հասնի , և թէ օսմանեան գործակալը իւր կողմանէ ընդունել է անոնց այս պահանջումը , եթէ իւր կառավարութիւնը հաճութիւն տալու ըլլայ :

«Գարձարպատիւ Նաբոլէոն իշխանը՝ Յունվարի 18-30ին առաւօտուն շքեղ հանդիսիւ պատկուցաւ Սարտենիոյ Թագաւորին զստեր հետ Վուրիցի Թագաւորական մատրան մէջ , և հետեւեալ օրը յիշեալ նորապսակ լծակիցները , ընկերութեամբ վեհափառ Վեքթօր Լամա նուէլ Թագաւորին մեկնեցան Ղէնովա երթալու . ուսկից բարձրապատիւ լծակիցները Փարիզ գացին , ուր ամսոյ 3ին (հ. Թ.) հասեր են » :

«Իրայէն կը գրեն թէ անգղիական ֆուէկաթը Լոնդոն անուն , որուն մէջ կը գտնուի Անգղիոյ Թագուհւոյն երկրորդ որդին Վիկտօր Իշխանը , անցեալ շաբթու հասեր է Սոլտայի նաւահան գիտը , որ ի Կիբիտ » :

«Օգոստափառ Սուլթանը հաճեցաւ Սէֆիէ կարգին շքանշանով պատուել զմօսիւ Ռաքոր գաղղիացի բժիշկը և վիրաբայժը . որ շատ տարիներէ ի վեր Իզմիր կը բնակի » :

«Պայծառ օրերը կը շարունակուին միշտ . բայց անդաստանները անձրևի կարօտ են » :

«Այս շաբթու հրեայ խեղճ կին մը ինքըզինքը Թուրքաստանի մեռաւ : Կրտսեր թէ իւր լծակցէն միշտ ծեծ , ուստիուն պատճառաւ այս յուսահատական գործոյն ձեռք զարկեր է » :

«Վաղրիոյ օրէնագիր ժողովը՝ փետրվարի 7ին ըստ նոր տուժարի , բացուել է : Այս առթիւ Նաբոլէոն Լորրօք պատուական գահախօսութիւն մը ըրեր . զոր լրագրութեանց մեծ մասը կը մեկնեն իբրեւ օգտակար Լաբուրիոյ խաղաղութեան հաստատուն միաւուն , բայց Լոնտօնի Սոլիկ-Լոն օրագիրը , որ ըրաւ Վեքթօրին բերանն է , պատերազմական հակամիտութիւններ կը տեսնէ նոյն գահախօսութեան մէջ , եթէ Աւստ

րիան յամառեալ կը մնայ , կընէ , իւր քաղաքական ընթացքին մէջ :

«Վաղաքիս մէջ փոքրիկ գողութիւններ պալկաս չեն , թէ և ոստիկանութիւնը հոգ կը տանի » :

ԱՄԵՐՏՐԱՆԱՆ ԵՆԻՔԵՐ

Զմիւռնիա , 6 Փետրվարի :

Ահաւասիկ քանի մը գլխաւոր վաճառաց գիշերը : Վիկտօր 195 զնշ չէքին : Վամբակ՝ 293-315 զնշ կենդինարը . կուղուի : Անգղիոյ տեսակ փալամուտ՝ 78-93 զնշ : Թրեստու տեսակ՝ 128 140 զուռուշ :

ԾԱՆՈԹԱՆԻՒՆ

ԱՌԱՋԱՆՈՐԴ ՍՐԲԱՋԱՆ ՏԵՂԵԱՅ

Յօրինեալ յարժանապատիւ Սրբոյ Վարդապետէ գիւրմա՝ Նիկիցոյ , ի միաբանութենէ տուր Երուսաղէմի :

Ի Կոստանդնուպօլիս

Ի տպարանի Յ. Տէրոյեանց 1858 :

Այս գրքոյն իմա օգտակար է ամենուն համար և մասնաւորապէս Երուսաղէմի խառնաբանաց . որոց պատգիւսաւորք ինչպէս լուր ի յազարայն-իւն պաշտօնէից , զորս մասնի ինչպարագիւր և ինչպարագիւր ի պէտքի-իւն Բարեպաշտ հասարակութեան : Կը լաւագործի ի Կ. Պօլսի Սարգիսեան պարոն (Յարոն) Իւնիս խանութը , որ ի Սէֆիէ , ի գիշ 20 շաբաթեան հասար : Իսկ եթէ 10 կամ 15 հար միւլիէ գիշ լուր , Գիշ 10 շաբաթեան հասար ինչպէս ասանով :

ԱՌԱՋԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲԱՐԵՊԵՅՈՒԹԻՒՆ

Գեղահայր Թովմայի Հոլոնից :

Որոց առանձնաշնորհութիւն տուեալ է ամեն կառավարութիւններէն . և աշխարհի բոլոր մասանց մէջ այս գեղահայրից օգտակարութիւնը ծանուցեալ ըլլալով , ամենէն համբաւաւոր բըժիշկները սահմանած և պատգաւարած են անոնց գործածութիւնը :

Այս հոգաւոր գեղահայրը խիստ օգտակար են արեւը մարերը , ակար կամ տկարացեալ կազմուածքը մարմնի զօրացնելու և բժշկելու ամեն կերպ հիւանդութիւնները որ եկցէ պատճառէ ծագած ըլլան : Այս գեղահայրից ներգործութիւնը կը հետազօտէ անոնց սերմերը ուր որ կը գտնուին առանց սաստիկ ճգնաժամ և նեղութիւն մը պատճառելու հիւանդին գրեթէ հրաշքի ազդեցութիւններ յառաջ կը բերէ . որոց հաւատ ընծայելը դժուար պիտի ըլլար , եթէ փորձը վկայելու չըլլար մեզ :

Հոլոնից բժիշկին դիւանը , որ Լոնտօնի իւր կենդանական տանը մէջ է , խիստ բազմաթիւ վկայականներ կը պարունակէ . որոց վաւերականութիւնը ամենէն տարակոյս չձգել այս գեղահայրից անսխալութեանը վրայ : Ամեն օր , ամեն վայրիկեան գովաբանական վկայութիւններ կը յուղարկուին աշխարհի բոլոր կողմերէն և ամեն լեզուօր . և այս բանը միայն բաւական էր համոզելու ամենէն դժուարահաւատ և կասկածոտ անձինքը : Խիստ համբաւաւոր բժիշկները և Եւրոպիոյ բժշկական ընկերութեանց երեւելի ժողովները կը պատուիրեն իրենց հիւանդացի գործածութիւնը յիշեալ գեղահայրից , հաւաստի ըլլալով ներքին համոզման թէ անհար և գտնուելու ուրիշ գեղ մը որ անկէ աւելի ընդհանուր , աւելի ապահով և աւելի ազդու ըլլայ , մանաւանդ այս կլիմային ներքեւ ուր հիւանդութիւնները կը ներկայանան այնպիսի ուժով և գործունէութեամբ որ մոտջ շատ անգամ հիւանդութեան առջի նշաններուն ետեւէն կուգայ շուտով , և անօգուտ կրնէ ուրիշ գեղացի ազդեցութիւնները , որոնք աւելի դանդաղ են ի ներգործութեան իւրեանց :

Այս գեղահայրը յատկապէս խիստ օգտակար են վասն յետապայ հիւանդութեանց . Բնագիտական ջերմք (Ֆիւլիւ Էնթերմիթանթ) : Կուրպէլութիւն (ապթմ) : Մաղձային ջերմք (Ֆիւլիւ պիւլսօ) : Խիթ (քոլիք) : Յաւք որովայնի : Թուրութիւն և նուազումն ուժոյ : Օձիկ (երանձրգ) : Կանանց ամսական օրինոց անկարգութիւնը : Ուստացաւութիւն (նիգրիս) : Գլխացաւութիւն : Բորբոքումն : Գալուկն (սարլըք) : Երկարամեծեւորութիւն : Տեւատեւորութիւն (մայաւը) : Յօղացաւութիւն (բիւմաթիւմ) : Միզարգելութիւն : Պարանոցի ցաւ : Քար կամ խիճ միզանոցի : Ուռույք (դիւմօր) : Կեղք (իւլսեւ) : Ամեն տեսակ որդերը (սղըւլան) : Արդիւնեան անտերը (Ֆուէկ իւլսի) :

Յիշեալ գեղահայրից տուեալները զանազան մեծութեամբ են և կը վաճառին 9 , 22 , 55 , 88 , 176 և 264 զուռուշի իւրարանջալը , և ամեն մեկուն մէջ հայերէն լեզուաւ ծանուցագիր մը կայ , որ այս գեղահայրից գործածութեան վրայօք մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ :

Իմպարիւր-տէր լրագրոյս ,

Դոնիս Գ. Պալտապիւրեան :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԱՆՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ